



IKER
GAZTE
NAZIOARTEKO
IKERKETA EUSKARAZ

V. IKERGAZTE

NAZIOARTEKO IKERKETA EUSKARAZ

2023ko maiatzaren 17, 18 eta 19a
Donostia, Euskal Herria

ANTOLATZAILEA:
Udako Euskal Unibertsitatea (UEU)



Aitortu-PartekatuBerdin 3.0

GIZARTE ZIENTZIAK ETA ZUZENBIDEA

**Arkeologia eta auzolana. Hamar
urteko esperientzia bat Nafarroan**

*Oihane Mendizabal Sardonís,
Mattin Aiestaran,
Dani Ruiz González,
Josu Narbarte Hernandez,
Manex Arrastoa Mendizabal,
Mikel Edeso Egia eta
Juan txo Agirre Mauleon*

153-145 or.

<https://dx.doi.org/10.26876/ikergazte.v.02.19>

ANTOLATZAILEA:



BABESLEAK:



LAGUNTZAILEAK:



Arkeologia eta auzolana. Hamar urteko esperientzia bat Nafarroan

Oihane Mendizabal Sardonís, Mattin Aiestaran, Dani Ruiz-González, Josu Narbarte,
Manex Arrastoa Mendizabal, Mikel Edeso, Juantxo Agirre-Mauleon

Aranzadi Zientzia Elkarteak
omendizabal@aranzadi.eus

Laburpena

Aranzadi Zientzia Elkarteak hainbat urteko esperientzia du Nafarroan arkeologia-egitasmoak aitzina eramaten, auzolanaren filosofian oinarritutako eredu batekin. Dinamika horiek arkeologia ‘soziala’ edo ‘publikoa’ deritzan joera teoriko-metodologikoarekin lotu daitezke. Lan honetan, azken urteetako proiekturik garrantzitsuenak aurkeztu eta esku-hartze prozeduraren nondik norakoak aztertzen dira, ereduaren ahulguneak eta indarguneak identifikatzeko eta etorkizunera begirako oinarri batzuk zehazteko xedez.

Hitz gakoak: arkeologia soziala, arkeologia publikoa, auzolana, komunitatea, memoria kolektiboak; kultur ondarea.

Abstract

Over several years, Aranzadi Science Society has carried out archaeological interventions in Navarre based on a philosophy of collective work. These dynamics can be framed in the theoretical-methodological current referred to as ‘social’ or ‘public’ archaeology. In this work, the most relevant projects carried out in the last years are presented, and the main features of the intervention procedure are analyzed in order to identify their main strengths and weaknesses. Finally, some bases for the future are defined.

Keywords: social archaeology, public archaeology, collective work, community, collective memories; cultural heritage.

1. Sarrera eta motibazioa

Arkeologiaren helburua ezagutza historikoa sortzea da, informazio-iturri nagusi gisa erregistro materiala erabiliz. Ondorioz, praktika arkeologikoak lotura zuzena dauka ondare kultural materialarekin. Horrek agerian uzten du Arkeologiaren ardura soziala, tokiko gizarteak agente aktibo gisa aintzatetsiz ezagutzaren eraikuntza prozesuetan.

Lan honetan, Aranzadi Zientzia Elkarteak azken urteetan Nafarroan garatu dituen arkeologia egitasmoen esperientzia aurkezten da. Auzolana oinarri hartuta, tokiko gizartearen inplikazioa bermatzeko prozedura bat ondu da, eta horren indargune eta ahulguneak aztertuko dira arkeologia *soziala* edo *publikoa* delako jarreraren ikuspegitik.

2. Arloaren egoera eta helburuak

Euskal Herrian, bertze hainbat tokitan bezala, ikerketa arkeologikoak hiru ildo nagusi jarraitu ohi ditu. Lehenik, erakunde akademikoek (unibertsitateek eta ikerketa-zentro espezializatuek) gauzatutako ikerketak ditugu. Ezagutza zientifikoa sortzea dute xede, eta oro har zirkulu akademikoetan adostutako irizpide eta lehentasunetan oinarritzen dira. Bigarrenik, administrazio publikoek enkargatutako ikerketak ditugu, ondare-elementuak identifikatzeko eta babesteko xedez. Ildo honetan aipa daitezke 1990eko Euskal Kultur Ondarearen Legearen harira Jaurlearitzak sustatutako lanak, EAEko Kultur Ondarearen Inbentarioak sortzeko. Hirugarrenik, arkeologia prebentibo deritzana dugu, gune jakin batean herri-lanak egin aurretik, balizko elementu arkeologikoen azterketa eta ebaluazioa egitera bideratua. Enpresa arkeologikoak aritzen dira horretan; gehienak pribatuak diren arren, aipagarria da Ipar Euskal Herrian INRAP frantziar estatuko enpresa publikoak duen garrantzia. Arkeologia mota horrek datu ugari sortzeko gaitasuna du, gai eta kronologia anitzekoak; baina, logika komertzialei lotuta egonik, ez du ikerketan sakontzeko edo lortutako emaitzak behar bezala gizarteratzeko astirik.

Hiru horiekin batera, azken hamarkadetan laugarren ildo bat ere hezurmamitzen joan da Europako hainbat tokitan: *arkeologia soziala* edo *publikoa* deritzana. 1980ko hamarkadaz geroztik garatutako teoria post-prozesualek praktika arkeologikoaren izaera soziala azpimarratu dute eta, beraz, ezagutzaren eraikuntza-prozesuetan tokiko gizarteek inplikazio aktiboa izan behar dutela defendatu (Moshenska 2017). Hurbilketa horrek ikerlarien begirada osatuko duen *emic* ikuspegi bat txertatzeko aukera eskaintzen du, tokiko memoria kolektiboan presente dauden pertzepzio eta harreman sareak informazio-iturri gisa baliatuz. Hala, Britainia Handian adibidez arrakasta handiko ikerketa-proiektuak gauzatu dira tokiko komunitateen parte-hartzearekin. Aipagarria da Shapwick (Somerset, Ingalaterra) herriko proiektua; hamar urtez bertako gizartearekin elkarlanean garatutako ikerketari esker, 10.000 urteko historia aberatsa berreraiki ahal izan da (Gerrard & Aston 2008). Antzeko esperientziak aurkitzen ahal dira, bertzeak bertze, Galizian (Ayán Vila et al. 2012) edota Sardinian ere (Pinna 2019).

Euskal Herrian, Aranzadi Zientzia Elkarte aitzindaria izan zen, ikerketa arkeologikoak aitzina eramateko orduan, tokiko herritarren ezagutzak aintzat hartzen eta parte-hartzea sustatzen. Euskal Herri mailan arkeologiaren hastapenak J. M. Barandiaran, T. Aranzadi eta E. Eguren hirukotearen eskutik abiatu ziren, Gerra Zibilaren hasierak taldea behin betiko eten zuen arte. Ondoren, 1953an Barandiaran Lapurditik Gipuzkoara bueltatzearekin batera, dagoeneko Aranzadi Zientzia Elkartearekin elkarlanean, ikerketa arkeologiko aitzindariak jorratzen jarraitu zuten tokiko herritarren ezagutzak eta testigantzak kontuan hartzen eta bertakoen parte-hartzea sustatzen (Barajas 2022, 14-76). Haatik, dinamika horiek praktika kontzienteago batean gorpuzten joan dira azken urteetan, bereziki Nafarroan garatutako arkeologia-auzolandegien bidez. Lan honen helburu nagusia esperientzia horren ikuspegi bat ematea da, gauzatutako proiektuen indarguneen eta ahulguneen balantze kritiko bat eginez eta, etorkizunera begira, auzolan-arkeologiaren oinarri izan behar luketen printzipio orokor batzuk zehaztuz.



1. irudia. Telesforo Aranzadi eta Joxemiel Barandiaran bi herritarrekin, Lumentxa leizearen indusketan. Aranzadi Zientzia Elkarteko Artxiboa.

3. Ikerketaren muina

3.1. Aranzadi Zientzia Elkartearen egitasmoak Nafarroan: ikuspegi orokorra

Azken urteetan, Aranzadik hainbat arkeologia esku-hartze koordinatu ditu Nafarroan, tokiko eragileekin zein administrazio publikoekin elkarlanean. 2023ean zortzi aztarnategi daude martxan, sei egitasmo desberdinetan banatuta (2. irudia). Hauexek dira egitasmo bakoitzaren nondik norakoak:

- 1) Amaiur (Baztan). Amaiurreko gaztelua Erdi Aroan eraiki zen, Iruñetik Baionara zihoan bidea zaintzeko. Haren azpian sortu zen herria, bidearen inguruan. Dena den, XVI. mende hasieran hartu zuen garrantzia, Nafarroako konkistaren testuinguruan; 1522an hau izan zen, hain zuzen ere, nafar erresistentziaren azken gotorlekua. Aztarnategiaren indusketa 2006an abiatu zen, Gaztelu Elkartearen ekimenez eta Udalbiltzak finantzatuta, J. Agirre-Mauleon arkeologoaren

zuzendaritzapean. Hamazazpi urtez, herriko nahiz bertze toki batzuetatik etorritako boluntarioak lanean aritu ziren bertan, harik eta, 2022an, indusketa bukatutzat jo zen arte. Lan horiei esker, gazteluaren hainbat eraikuntza-fase atera dira argitara, eta konkistari lotutako gatazken zantzuak ere identifikatu dira (Agirre-Mauleon 2017). Egun, arkeologoek lanean jarraitzen dute, berreskuratutako materialak ikertzen eta herrian museo bat sortzen.

- 2) Irulegi (Aranguren). Aztarnategia izen bereko mendian kokatuta dago. Arangureneko udalak sustatuta, Aranzadik indusketak egin zituen bertan 2007-2013 artean; 2016an abiatu ziren berriro lanak, J. Bucesek zuzenduta. Erdi Aroko gazteluaren planta eta bilakaera xeheki dokumentatu ahal izan ziren, XI. mendetik 1494an desegin arte (Aiestaran et al. 2020; 2021). 2018tik M. Aiestaranek hartu du lanen zuzendaritza. Fase honetan, Arangureneko udalaren finantzaketari esker eta Nafarroako Gobernuaren laguntzarekin, lanak gazteluaren magalean kokatutako Burdin Aroko herri gotortuan zentratu dira. Aranzadiko ikerketa-taldearekin batera, herriko boluntarioak zein unibertsitate desberdinetako ikasle-taldeak aritu dira ordutik aztarnategian lanean, emaitza oso adierazgarriekin: hainbat mendetako okupazio-sekuentzia luze bat, Brontze Arotik Burdin Aroko garapen handira, eta Sertorioren Gerrari lotutako suntsiketa; baita 2022an argitaratu den Irulegiko Eskuaren aparteko aurkikuntza ere.
- 3) Larunbe (Itza Zendea). Doneztebe monasterioa Arriaundi mendiaren gailurrean kokatuta dago. Indusketak 2009an hasi ziren, herri-elkartearen ekimenez, J. Agirre-Mauleon zuzendari zela; egun ere martxan daude. Kasu honetan, auzolandegian herritarren parte-hartzea izan da nagusi. Abside hirukoitzeko eliza erromaniko baten aztarnak azaleratu dira, Aralarreko San Migelen jatorrizko plantarekin aldera daitezkeenak (Agirre-Mauleon et al. 2021). Horrez gain, garai desberdinetako zenbait okupazio-fase ere dokumentatu, eta egun horiek ikertzen ari dira.



2. irudia. Aranzadi Zientzia Elkarteak auzolanean garatutako arkeologia-proiektuak Nafarroan.

- 4) Pirinioetako galtzada. Hau da, ziur aski, azken urteetako proiekturik konplexuena, hainbat udalerritako aztarnategiak uztartzen baititu eskualde-mailako ikuspegi bat garatzeko. Proiektuaren abiapuntua Mugarriluzeko (Aurizberri, Erroibar) mugarren aurkikuntza izan zen 2011ean, orduan hasi baitzituen Aranzadik inguru honetako erromatar garaiko elementuen ikerketak. Hori horrela, lehenik galtzadaren ibilbidea topatu zen Pirinioen bi isurialdeetan, Donazaharre (Nafarroa Beherea) eta Ekai (Longida, Nafarroa Garaia) artean; ondoren, Artzi eta Zaldua aztarnategiak identifikatu ziren. Pixkanaka, eskualdeko bertze ondare guneak proiektura gehitzen joan ziren. Ekimen guztia ahalbidetzeko funtsezkoa izan da tokiko erakundeen konpromisoa eta babesa, galtzadaren inguruan sare oso bat ehuntzea lortu baita ondare arkeologikoa ardatz hartuta. Gaur-gaurkoz hiru aztarnategi nabarmentzen dira:
- Zaldua (Auritz/Aurizberri, Erroibar). Ibañetako lepotik 5 km eskasera kokatuta, 4,5 ha-ko erromatar garaiko herrigune bati dagokio. Gunea J.M. Martinez Txoperenak aurkitu zuen, inguruko larre eta soroetan material arkeologikoak topatu ostean. 2012an ekin zien Aranzadik indusketa lanei, J. Agirre-Mauleonen zuzendaritzapean (Agirre-Mauleon et al. 2012). Geroztik, lantaldea osatuz joan da, disziplina anitzeko ikerlariak bilduz eta belaunaldi berrien formakuntzarako gune bikaina bilakatu. Horren adibide dira, bertzeak bertze, 2014-2019 bitartean *Museum of London Archaeology* erakundearekin sinaturiko hitzarmena, hango teknikariek hemengo ikasle eta boluntarioak landa laneko erregistroan trebatzeko; edo herrigunearen ikerketa ardatz hartuta eginiko doktorego tesiak, 2017an E. Gartzia Gartzia geofisika arloan irakurritakoa (Garcia-Garcia 2017) zein erromatar garaiko paisaia eta dinamikak jorratzea helburu duen O. Mendizabal Sandonísena ere. Biak aztarnategiko zuzendari aritu dira haien ikerketa-lanak iraun bitartean.
 - Artzi (Artzibar). Urrobi ibai ertzean, erromatar bideari hertsiki lotutako kokagunea da, K.o. I.-IV. mendeen artean aktibo mantendua. Pirinio aurreko lurraldean dago, orografia, klima zein paisaiari dagokionez trantsizio-eremu batean. Ezin aipatu gabe utzi azken hamarkadetan Itoizko urtegiaren lanek inguru honetan eraginiko itzulezinezko aldaketak. Hemen ere lehen ikerketa-lanak 2012an abitu ziren eta, miaketa geofisikoak egin ostean, ikerketa geologiko zein geoarkeologikoek izan dute segida gaurdaino (Mendizabal Sandonís et al. 2021). Erdi Arotik XX. menderaino jaurgu bat mantendu da bertan, soilik Santa Maria eliza erromanikoa, jauregia eta eraikin pare baten aurriak irauten baldin badute ere. Ondorioz, iraupen luzeko paisaia eta dinamikak ikertzeko leku bikaina da. Bertako udal, kontzeju eta herritarren inplikazioa giltzarri izan da urte guzti hauetako ikerketak aitzina atera ahal izateko.
 - Zalurribar (Agoitz). San Salvatore elizaren aurriak Irati ibai ertzean kokaturik daude, Agoizko herrigunearen parean. HIDEA elkarteak eta Cederna-Garalur garapen-agentziak sustatuta, Aranzadik 2021ean abiatu zuen aztarnategiaren indusketa eta egonkortzea. Bi urtez, asteburuko zenbait auzolandegi antolatu dira, eta herritar ugarik hartu dute parte bertan. Lanek elizaren planta eta eraikuntza-eredua dokumentatzeko aukera eman dute, galduta zegoen ondare-elementu bat tokiko memoria kolektiboan berriro txertatuz. 2023ra begira, aurrien egonkortzea eta errestaurazioa proiektatu da.
- 5) Koskobilu (Olazti). Izen beraren pean lau aztarnategi biltzen dira. 1940ko hamarkadan, M. Ruiz de Gaonak hainbat material paleontologiko eta arkeologiko jaso zituen bertan, eta berehala haien garrantzia eman zuen aditzera (Ruiz de Gaona, 1941; 1952). Beranduago, J.M. Barandiaran, E. Vallespí, I. Barandiaran, M.A. Mezquiriz eta beste hainbat aritu ziren bertan ikertzen, Nafarroa mailako Pleistozenoko aztarnategi garrantzitsuenetako bat dela berretsiz – Solutré aldiko ale hostokaren tailer bakarretakoa barne, Urbasako suharri azaleratzeekin estuki lotua. Aranzadiko, EHUKo eta CENIEHko ikerlariak osatu dituzte lan horiek (Arlegi et al., 2018). Miaketa eta indusketa lanak 2019-2020 artean hasi ziren, Olaztiko udalaren ekimenez eta D. Ruiz-Gonzálezek zuzenduta. Unibertsitateko ikasle boluntarioez gain, Olaztiko eta inguruko herrietako pertsonen partaidetza funtsezkoa izan da. Lehen lana inguruaren miaketa intentsibo bat izan zen, harrobiaren zonifikazio arkeologiko bat eginez balizko arkeologia-gune garrantzitsuak identifikatzeko. Hori oinarri hartuta, proiektua hasi zenetik, lau aztarnategietan

egin dira esku hartzeak, Erdi Paleolitoko, Goi Paleolitoko (Solutré eta Madeleine aldietako) eta Neolitoko giza-okupazio aztarnak berreskuratuz (Ruiz-González, 2022).

- 6) Resa (Andosilla). Resako herri hustua Ebro ibaiaren ertzean kokatuta dago, Andosillako lurretan baina Sartagudako herrigunetik hurbilago. Aranzadik 2018an hasi zituen ikerketa lanak, Andosillako Udalak finantzatuta, Nafarroako Gobernuaren laguntzarekin. J. Agirre Mauleon izan zen zuzendari 2018-2021 artean, eta 2022an J. Narbarte hartu zuen ardura hori. Auzolandegiak udan egiten dira eta, Aranzadiko arkeologo eta antropologoen ez ezik, herriko boluntario-talde batek gauzatzen ditu; 2022tik, unibertsitateko historia- eta arkeologia-ikasleen parte-hartzeak osatu du ekarpen hori. Egindako lanek erakutsi dutenez, hainbat fasetan eta sektoretan antolatutako aztarnategi konplexua da Resa; erromatar garaiko *villa* da elementurik zaharrena, baina hori III. mendean abandonatu zuten, Ebroren uholde-testuinguru batean. Horren ondotik, Goi Erdi Aroko fase bat ere identifikatu da, elizak eta inguruko nekropoliak osatua (Narbarte, 2022). Dena den, oraindik lan handia dago egiteko, Erdi Aroko bizitokiak eta haien inguruko gaztelua identifikatzeko bidean.

3.2. Egonkorturiko esku-hartze prozedura bat

Aipatutako adibideek erakusten dutenez, Aranzadik egonkortutako prozedura baten arabera gauzatzen ditu Nafarroako arkeologia esku-hartzeak. Kasu guztietan, izan ere, hainbat agente desberdinek hartzen dute parte prozesuan, bakoitza bere rol bereizgarriarekin.

Oro har, esku-hartzeen ekimena tokiko eragileetatik abiatzen da: administrazio publikoak (udalak), CEDERNA-GARALUR bezalako eskualde mailako agentziak nahiz herritar elkarteak (adibidez, Amaiurreko Gaztelu Elkarte edo Agoizko HIDEA). Tokiko gizarteekin harreman zuzena izanik, eragile hauek lehen eskutik ezagutzen dituzte beren kultur ondareari lotutako pertzepzioak, harremanak eta kezak. Hortaz, haiei dagokie ondare horren inguruko beharrak definitzea eta helburuak finkatzea. Amaiurrekoa izan liteke adibiderik argiena. Gazteluaren eta guduaren memoria berreskuratzeko lanak XX. mende hasieratik abiatuak ziren; 1922an kokatutako monolitoa da horren eredu – 1931ean suntsitua eta 1982an errestauratua. Berreskurapen horretan sakontzeko ekimena da Gaztelu Elkarteak 2006an planteatutako indusketa-kanpaina, eta herrian proiektatuta dagoen museoa izango da prozesu horren guztiaren emaitza. Pirinioetako galtzadaren kasuan, aldiz, landa-garapeneko estrategia zabalago baten baitan kokatzen dira egindako esku-hartzeak, krisi demografiko larria pairatzen ari diren komunitate batzuen testuinguruan. Hala, sustatzaileek hasmentatik azpimarratu zuten, ondarearen berreskurapenari lotutako lanak ez ezik, haien inguruan bertze jardura batzuk dinamizatzearen garrantzia: ibilbide balizatuak, informazio-panelak, interpretazio zentroak eta abar.

Behin helburu nagusiak finkatuta, Aranzadiko lan-taldeari dagokio, tokiko eragileekin elkarlanean eta Nafarroako Gobernuaren teknikariek ezarritako irizpideen baitan, esku-hartze arkeologikoak jarraitu beharreko ibilbidea diseinatzea eta dokumentazio zientifikoa (egitasmoak, baimenak, txostenak eta materialen inbentarioak) sortzea. Elkartearen apustua izan da lan horiek ikerlari gazteen formaziorako baliabide gisa planteatzea, horretarako unibertsitateko doktorego-programekin elkarlana sustatuz. Hala, Pirinioetako galtzadako, Irulegiko zein Koskobiloko lanek, hurrenez hurren, E. Gartzia Gartzia, O. Mendizabal Sandoñsen, M. Aiestaranen eta D. Ruiz-González doktorego-tesiaren ardatza osatu dute. Baina, era berean, Aranzadi bezalako egitura zabal baten baitan egonik, arlo jakinetan espezializatutako ikerlarien ekarpena ere baliatu ahal izan da (antropologia fisikoa, etnografia, geoarkeologia, iturri dokumentalen analisia), aztarnategi bakoitzari egokitutako lanketa espezifikoak aitzina ateratzeko talde interdisziplinarrak eta aldi berean dinamikoak osatuz.

Aztarnategi bakoitzeko zuzendariari dagokio auzolandegiak koordinatzea. Ezarritako prozeduraren urrats nagusia da, berau aitzina eramateko ezinbertzekoa baita tokiko komunitateen inplikazio aktiboa. Zenbait kasutan (Larunbe, Zalurribar) parte-hartzaile horiek batik bat herritarrez osaturik egoten dira. Hagitz esperientzia aberasgarriak dira, bi norabideko elkartrukeak bermatzen baitituzte ikerketa-taldearen eta tokiko komunitateen artean, batzuen nahiz bertzeen ezagutza eta ikuspuntuak osagarriak

izaki. Bertze kasu batzuetan, aztarnategiak konplexuak edo interes zientifiko berezikoak direnean (Irulegi, Zaldua, Resa), herritarrekin batera unibertsitateko ikasleentzako deialdia zabaltzen da. Hala, auzolandegiak Aranzadiren eskaintza formatiboaren parte ere badira; zenbait ikaslek Gradu eta Master Amaierako Lanak ere egin izan dituzte bertan sortutako erregistroak baliatuz. Resako zeramikak Granadako Unibertsitateko GrAL baten oinarri gisa baliatu ditu Andosillako bizilaguna den ikasle batek. Zalduako materialekin ere GrAL bana egin dira EHU, Bartzelonako eta Granadako Unibertsitateetan. Irulegin ere, O. Granizok bere doktorego-tesiaren oinarri ditu bertako zeramikak. Laburbilduz, auzolandegi bakoitzaren bilakaera bertara hurbiltzen diren herritarren eta ikasleen araberakoa da, eta etengabe berritzen doa. Horrek ezagutzaren sorkuntza etengabe eraldatzen ari den prozesualizatea dakar, aukera eta norabide berriak irekiz.

Aztarnategiko zuzendarien legezko ardurak da, halaber, Nafarroako Gobernuako teknikariei lanen bilakaeraren inguruko informazioa helaraztea eta, finkatutako epeen baitan, berreskuratutako material arkeologikoak Foru Erkidegoak Cordovillan duen egoitzan entregatzea. Piezarik garrantzitsuenak zaharberritzeko lanak ere bertan egiten dira. Irulegiko Eskua izeneko brontzezko xafla da, ezbairik gabe, adibiderik argiena; izan ere, auzolandegiko lan-taldearen, aztarnategiko zuzendariaren, adituen, foru teknikarien eta zaharberritzaileen arteko elkarlan eta komunikazio jarraiarri esker baino ezin izan baita piezaren garrantzia ulertu eta grabatuta duen inskripzioa identifikatu eta interpretatu (Aiestaran, 2023).

Lanen finantzaketa egitasmo bakoitzaren sustatzaileen bidez gauzatzen da; oro har udalen bidez (Andosilla, Aranguren, Olazti), baina zenbait kasutan bertzenazko erakunde bidez ere (Udalbiltza Amaiurren, CEDERNA-GARALUR agentzia Pirinioetako Galtzadaren inguruko proiektuetan). Kasuan kasuko formulak bilatu dira, dirulaguntzak zein kontratazioak adostuz. Sarri, udalek emandako finantzaketa Nafarroako Gobernuko zein Espainiako Kultur Ministerioaren dirulaguntzekin osatzen da, xede hori duten ohiko deialdien nahiz espreski adostutako hitzartzeen bitartez. Zenbait urteko ibilbidea duten proiektuetan, lanaldi osoan edo ia osoan aritzen diren ikerlarien jarduna finantzatzeko doktorego aurreko kontratuak bilatu dira, Unibertsitateekin elkarlanean - hau da Pirinioetako Galtzadaren, Irulegiren eta Koskobiloren kasua. Horrek egonkortasun berme bat ematen die egitasmoei.

Ezarririkako prozeduraren azken urratsa gizarteratzea da. Esku-hartzeek iraun bitartean zein ondoren, Elkartek garrantzia handia ematen dio egindako lanak eta tokiko agenteen parte-hartzea balioan jartzeari. Horretarako, testuinguru bakoitzera egokitutako jarduerak proposatzen dira:

- Ate irekien jardunaldiak. Auzolandegiak martxan dauden bitartean, ohikoa da indusketak bertatik bertara ezagutzeko bisita gidatuak egitea. Jarduera hauek arrakasta handia izan dute, adibidez, Artzin eta Resan.
- Hitzaldiak. Egitasmo bakoitzaren hasieran eta bukaeran egin ohi dira, toki bakoitzeko baliabideen arabera. Hitzaldi bereziak ere egin izan dira, efemeride garrantzitsuetan (Amaiurren, 1522ko guduaren 500. urteurrenean) nahiz aurkikuntza bereziki garrantzitsuak izan direnean (Irulegiko Eskuaren harira).
- Prentsaurreko aurkezpenak. Auzolandegi bakoitza bukatzean, egindako lanen aurkezpen publikoa egiten da, prentsa ere gonbidatuz. Aztarnategietan bertan egin ohi da, eta lortutako emaitzen sintesia eskaintzeaz gain, berreskuratutako materialen lagin bat ere aurkeztu ohi da.
- Tailerrak. Lan arkeologikoa ez da indusketan bukatzen. Laborategiko lana (materialen garbiketa, siglatzea eta inbentariatzea) ezagutzeko, herriko elkarteekin tailerrak antolatu izan dira, adibidez, Agoitzen.
- Argitalpen dibulгатiboak. Bildutako esperientzia kontutan hartuta, 2023an abiatu du Aranzadik *Nafarroa*, *Arkeologia*, *Auzolana* liburu-bildumaren argitalpena, J. Agirre-Mauleonek zuzenduta.



3. irudia. Aztarnategietako indusketa lanen eta haien inguruan antolatutako jardueren irudi mosaikoa.

4. Ondorioak

Aranzadi Zientzia Elkarteak arkeologia esku-hartze prozedura bat egonkortu du azken urteetan Nafarroan, auzolanean – hots, tokiko komunitateen inplikazio aktiboan – oinarrituta. Prozedura horrek agente desberdinen arteko etengabeko elkartrukea eta oreka eskatzen du: tokiko eragileak, aztarnategi bakoitzeko zuzendaria eta elkarteko ikerketa-taldea, auzolandegietako parte-hartzaileak, foru teknikariak, publiko zabala, eta abar.

Hortaz, funtzionatzeko modu espezifiko bat, halako *know how* bat garatu behar izan da auzolandegien inguruan, bere indarguneekin eta ahulguneekin. Abantaila nagusien artean, auzolandegien izaera dinamikoa eta norabide anitzekoa azpimarratu behar da. Tokiko komunitateen inplikazioak diferentzia kualitatiboak suposatzen du akademiatik edo arkeologia komertzialetik bideratutako bertze esperientzia batzuen aitzinean. Ezagutza kolektiboki eraikitzen da, metodo zientifikoak ezarritako muga baitan baina kultur ondarearekin eguneroko harremana duten horien pertzepzioak integratuz eta balioetsiz. Ondarea herrien identitatea eta praktika kolektiboak gorpuzteko baliabide gisa kontzeptualizatzen da, eta ez produktu turistiko gisa. Herritarrak bilakatzen dira beren ondarearen lehen zaintzaileak. Haatik, prozedura honek koordinazio- eta komunikazio-ahalegin handiagoa ere eskatzen du, egindako lanaren xedeak eta lortutako emaitzak gizarteratzeko; baita pedagogia-lan bat ere, ondarearen aldetik eta auzolangileentzako arriskurik ez duten arkeologia-lan zenbait nola egin behar diren irakastea dakarren aldetik. Ahulguneen artean, aldiz, epemuga eta prozedura administratiboekiko eta akademikoekiko menpekotasuna da agian agerikoena, beren erritmo propioa duten tokiko dinamikak baldintzatzen dituen heinean.

Laburbilduz, lan honetan aurkeztutako esperientziak erakusten du posible dela ikerketa arkeologikoa auzolanean egitea, kultur ondarearen balorizazioa eta ezagutza historikoaren eraikuntza tokiko gizarteekin elkarlanean gauzatuz.

5. Etorkizunerako ildoak

Aranzadi Zientzia Elkarteak ezagutza zientifikoa sortzeko eta gizarteratzeko helburuarekin jaio zen. 2022an 75. urteurrena beterik, egun ere funtzio hori betetzen jarraitzen duela baieztatu daiteke, ikerlari gazteentzako aukerak sortuz eta tokiko komunitateekiko zubiak eraikiz. Etorkizunera begira, arkeologia eta auzolana uztartzen dituen prozedura honek ibilbide bat izaten jarraitzeko aukera guztiak ditu, martxan diren egitasmoak garatuz nahiz bertze berri batzuk sortuz.

6. Erreferentziak

- Agirre-Mauleon, J., Martínez Txoperena, J. M. & Puldain, J. (2012). *Proyecto de prospección arqueológica en los términos municipales de Luzaide-Valcarlos, Orreaga-Roncesvalles, Auritz-Burguete, Erroibar-Valle de Erro y Artzibar-Valle de Arce*. (argitaratu gabea).
- Agirre-Mauleon J. (2017). *Memoria arqueológica del Castillo de Amaiur*. Aranzadi Zientzia Elkarte (argitaratu gabea).
- Agirre-Mauleon J., Pescador A., Esain P. & Alonso E. (2021). El monasterio altomedieval de Doneztebe (Larunbe). *Trabajos de Arqueología Navarra*, 33, 199-207.
- Aiestaran M., Buces J., Ruiz-González D., Ponce-Antón G., Pescador A., Moraza A., Sesma J., García J., Mujika-Alustiza J.A. & Agirre-Mauleon J. (2020). Origen y desarrollo del Castillo de Irulegi (Valle de Aranguren, Navarra). Periodización y arquitectura de una fortaleza medieval en el Prepirineo. *Munibe Antropologia-Arkeologia*, 71, 207-223.
- Aiestaran M., Buces J., Ruiz-González D., Arévalo-Muñoz E., Granizo O., Elorza L., Castaños P., Castaños J., Legorburu M., Narbarte J., Sesma J., García J., Mujika-Alustiza J.A., Pérez-Ramallo P., Iriarte E. & Agirre-Mauleon J. (2022). Vida cotidiana, Sociedad y Control Territorial en el Entorno Circumpirenaico Occidental: el Castillo Medieval de Irulegi (Valle de Aranguren, Navarra). *Arqueología y Territorio Medieval*, 29.
- Aiestaran, M., 2023. Irulegi. La mano de Irulegi, un testimonio epigráfico del siglo I a.C. en el Valle de Aranguren: I (Nafarroa Arkeologia Auzolana). Donostia: Aranzadi Zientzia Elkarte.
- Arlegi, M., Rios-Garaizar, J., Rodríguez-Hidalgo, A., López-Horgue, M.A., Gómez- Olivencia, A. (2018). Koskobilo (Olazti, Nafarroa): nuevos hallazgos y revisión de las colecciones. *Munibe Antropologia-Arkeologia*, 69, 21-41.
- Ayán Vila X., González Veiga M. & Rodríguez Martínez R. (2012). Més enllà de l'arqueologia pública. Arqueologia, democràcia i comunitat en el jaciment multivocal d'A Lanzada (Sanxenxo, Pontevedra). *Treballs d'Arqueologia*, 18, 63-98.
- Barajas, J. (2022): *La casa de las ciencias S.C. Aranzadi 1947-2022*. Aranzadi Zientzia Elkarte.
- García-García E. (2017). *Geofísica Tekniken karakterizazioa Euskal Herriko Antzinaroko aztarnategi arkeologikoetan*. EHU/UPV. Doktorego tesia.
- Gerrard C. & Aston M. (2008). *The Shapwick Project, Somerset. A Rural Landscape Explored*. Routledge.
- Mendizabal Sandoñis O., García-García E., Martínez Txoperena J.M., Zubiria Mujika R. & Agirre-Mauleon, J. (2021). Artziko aztarnategi erromatarra: 2020ko indusketa kanpaina. *Trabajos De Arqueología Navarra*, 31-32, 237-244.
- Moshenska, G. (2017). *Key concepts in public archaeology*. UCL Press.
- Narbarte J. (2022). *Yacimiento arqueológico de Resa (Andosilla). Memoria de intervención arqueológica*. Aranzadi Zientzia Elkarte (argitaratu gabea).
- Pinna, F. (2019). Archeologia e costruzione partecipata dell'identità locale: percorsi di archeologia di comunità in Sardegna. *Post Classical Archaeologies*, 9, 123-146.
- Ruiz de Gaona, M. (1941). Un yacimiento de mamíferos pleistocénicos en Olazagutía (Navarra). *Boletín de la Real Sociedad Española de Historia Natural*, 39, 155-160.
- Ruiz de Gaona, M. (1952). Noticia del hallazgo y destrucción del yacimiento paleolítico superior más importante de Navarra. *Actas del Primer Congreso Internacional de Estudios Pirenaicos*, Donostia 1950, 157-168. Instituto de Estudios Pirenaicos.
- Ruiz-González, D. (2022). *Koskobilo. Memoria del proyecto de intervención arqueológica de investigación (2022). III. campaña*. Aranzadi Zientzia Elkarte (argitaratu gabea).

7. Eskerrak eta oharrak

Egileek beren aitortza eta esker ona adierazi nahi dizkiete testuan aipatutako auzolandegietan parte hartu duten herritar, ikasle eta elkarte guztiei, bidea hain eder egiten laguntzeagatik.